

Jens Peter Christensen

Manpower og danske prognoseberegninger for langvarigt uddannede

1. Indledning

H-planen og PP II-planens prognoseberegninger for langvarigt uddannede står som centrale elementer i den danske uddannelsesplanlægning i 70'erne. Med udgangspunkt i en kort omtale af den såkaldte manpower-approach skal de udbuds- og efterspørgselsberegninger for langvarigt uddannede, der foretages i de to planer, nærmere diskuteres.

Det er intentionen dels kort at få frem, hvordan fremgangsmåden i beregningerne har været, dels at få frem, i hvor høj grad beregningerne hviler på det foretagne valg af forudsætninger. Afslutningsvis vil der blive set på, hvorledes visse af prognoseberegningernes forudsigelser forholder sig til virkeligheden anno 1979.

2. Manpower-approach

H-planen og PP II-planen illustrerer en konkret dansk anvendelse af den såkaldte manpower-approach. Principielt sigter manpower-approachen på at etablere et sådant informationsmateriale, dels om det økonomiske systems krav, dels om uddannelsessystemets kapacitet og output, at muligheden for rationel beslutningstagen etableres, således at over-/underskud af arbejdskraft undgås.

Man kan sige, at manpower-approachen tager sit udgangspunkt i de teoretisk-økonomiske uddannelsesmodellers manglende realisme. Det drejer sig her dels om Human Capital-modellen, dels om Social Demand-modellen.

I Human Capital-modellen betragtes uddannelse som et investeringsgode. Uddannelsesinvesteringens afkast kan så studeres på enten makro- eller mikroniveau. På makroniveau er det forbindelsen mellem økonomisk vækst og uddannelsesinvesteringernes omfang, der interesserer.¹ På mikroniveau er det det enkelte individs

1) Human Capital udgør en del af faktoren 'tekniske fremskridt'. Det kendteste forsøg på beregning af dette element er gjort af E.F. Denison. For en kort gennemgang heraf, se: Mark Blaug, An introduction to the economics of education, London: Penguin Books, 1976, pp. 89-100.

Jens Peter Christensen

Manpower og danske prognoseberegninger for langvarigt uddannede

1. Indledning

H-planen og PP II-planens prognoseberegninger for langvarigt uddannede står som centrale elementer i den danske uddannelsesplanlægning i 70'erne. Med udgangspunkt i en kort omtale af den såkaldte manpower-approach skal de udbuds- og efterspørgselsberegninger for langvarigt uddannede, der foretages i de to planer, nærmere diskuteres.

Det er intentionen dels kort at få frem, hvordan fremgangsmåden i beregningerne har været, dels at få frem, i hvor høj grad beregningerne hviler på det foretagne valg af forudsætninger. Afslutningsvis vil der blive set på, hvorledes visse af prognoseberegningernes forudsigelser forholder sig til virkeligheden anno 1979.

2. Manpower-approach

H-planen og PP II-planen illustrerer en konkret dansk anvendelse af den såkaldte manpower-approach. Principielt sigter manpower-approachen på at etablere et sådant informationsmateriale, dels om det økonomiske systems krav, dels om uddannelsessystemets kapacitet og output, at muligheden for rationel beslutningstagen etableres, således at over-/underskud af arbejdskraft undgås.

Man kan sige, at manpower-approachen tager sit udgangspunkt i de teoretisk-økonomiske uddannelsesmodellers manglende realisme. Det drejer sig her dels om Human Capital-modellen, dels om Social Demand-modellen.

I Human Capital-modellen betragtes uddannelse som et investeringsgode. Uddannelsesinvesteringens afkast kan så studeres på enten makro- eller mikroniveau. På makroniveau er det forbindelsen mellem økonomisk vækst og uddannelsesinvesteringernes omfang, der interesserer.¹ På mikroniveau er det det enkelte individs

1) Human Capital udgør en del af faktoren 'tekniske fremskridt'. Det kendteste forsøg på beregning af dette element er gjort af E.F. Denison. For en kort gennemgang heraf, se: Mark Blaug, An introduction to the economics of education, London: Penguin Books, 1976, pp. 89-100.

investering i uddannelse og denne investerings afkast over tid, der interesserer.²

Social Demand-modellen svarer i sin økonomisk-teoretiske udformning til renteanalyseberegningerne i Human Capital-modellen. Det vil sige, at det enkelte individ antages som 'economic man' at opføre sig rationelt og investere i uddannelse i et sådant omfang, at subjektiv rentepreferance bliver lig uddannelsesinvesteringens interne rente. I sin skikkelse som planlægningsinstrument består Social Demand approachen i at beregne fremtidig søgning til de respektive uddannelsesretninger og derpå indrette og dimensionere uddannelsessystemet herefter.³ I denne udformning harmonerer approachen således med en ideologi forfægtende det enkelte individs suveræne ret til frit uddannelses- og erhvervsvalg.⁴

Såvel Human Capital-modellen som Social Demand-modellen i sin teoretisk-økonomiske udformning hviler grundlæggende på den neoklassiske mikroøkonomis forudsætninger. Den virkelige verden lever jo imidlertid kun ufuldstændigt op til fuldkommen konkurrence-modelkonstruktionen. Forudsætninger som fleksible priser og lønninger, der informerer beslutningstagerne om opståede ulige vægte, og perfekt substitution mellem produktionsfaktorer er kun i ringe grad opfyldt. Monopolisering, institutionelle forhold, traditioner mm. spiller ind, så prismekanismen ikke virker. Dermed kan en situation opstå, hvor der er en inadækvat tilpasning mellem udbud og efterspørgsel, med overskud af arbejdskraft på nogle områder og underskud på andre.

I en sådan situation med manglende tilpasning mellem det økonomiske systems krav og uddannelsessystemet kommer manpower-approachen ind som et redskab til at forbinde de to systemer.

Det er værd at fæstne sig ved, at det ikke er manpower-approachens intention at beregne det økonomiske systems efterspørgsel efter arbejdskraft. Når manpower-approachen taler om det økonomi-

2) En dansk beregning på dette grundlag kan ses i Nationaløkonomisk tidsskrift, 1966, pp. 244-255.

3) Den såkaldte 'Robbins Report' er et godt eksempel på indholdet af begrebet Social Demand-model, forstået som planlægningsinstrument. Se en omtale i John Vaizey, The Political Economy of Education, London: Duckworth, 1972, ch. 7.

4) En ideologi, der dominerede i dansk uddannelsesplanlægning i 60'erne. Se herom i John Houman Sørensen, Dansk uddannelsespolitik - staten og klasserne, København: Munksgaard, 1977, Kap. 5.

ske systems krav, er det ikke efterspørgsel i betydningen en relation mellem pris og mængde, der menes. Der er med manpower-approachen tale om et forsøg på at beregne fremtidigt arbejds-kraftbehov ved fastholdte tekniske koefficienter. Manpower-approachen er således fundamentalt af 'teknisk' karakter.

Manpower-approachen kan anvendes på hele økonomien. Beregninger og forudsætninger om beskæftigelsesstruktur, arbejdsproduktivitet og outputniveau i hver enkelt industri må her gøres. Samtidig må de enkelte beskæftigelseskategorier (jobs) oversættes til uddannelseskategorier, således at forbindelsen mellem det økonomiske systems krav og uddannelsessystemets output kan etableres. Forudsætninger om de demografiske forhold, alders- og kønsspecifikke erhvervsfrekvenser samt den økonomiske vækst og arbejdsløshedens niveau må tillige gøres.⁵

Det problematiske ved sådanne beregninger er dels anvendelsen af faste koefficienter - en anvendelse, der bliver stadig mere urealistisk, jo længere tidshorisonten er. Substitutionsmulighederne vil gøre sig gældende på langt sigt, hvor et samspil mellem udbud og efterspørgsel vil finde sted såvel på vare- som faktor-markedet. Dels vil dataproblemer byde på betydelige vanskeligheder: forskelle i statistikkens begrebsanvendelser, definitioner og klassifikationer betyder yderligere usikkerhed for estimationerne, og ofte kan den nødvendige disaggregering, så problemer på regionalt niveau og veldefineret jobområde kunne afsløres, ikke foretages på grund af datamangel.

Det er et fundamentalt dilemma, at beregningerne bliver meget usikre, når tidshorisonten bliver lang samtidig med, at det netop er langsigtsprognoser, man fra beslutningstagerne ofte vil være interesserede i. Specielt hvad angår de langvarigt uddannede, hvor produktions-lagget er betydeligt.

Mindre ambitiøst kan manpower-approachen anvendes på delområder, som for eksempel udbud og efterspørgsel efter lærere, læger, ingeniører etc.

En norsk folkeskolelærer-prognose fra 1969 illystrerer, hvor komplekse problemer beregningerne implicerer:⁶ Behovet for lærere

5) Parnes' "OECD Mediterranean Regional Project" som omtalt i Bashir Ahamad og Mark Blaug (eds.), The Practice of Manpowerforecasting, N.Y.: Elsevier, 1973, giver et kendt eksempel på en manpower-beregning for hele økonomien.

6) Omtalt i B. Ahamad og M. Blaug, op.cit., ch. 22.

kan således opgøres som en funktion af dels antallet af elever (beregnet ud fra en demografisk projektion), dels af en række variable som antal timer pr. elev pr. uge, omfanget af deletimer på grund af valgfrie fag etc., antal elever pr. klasse samt antal timer pr. lærer pr. uge. Ud fra alternative forudsætninger for disse politisk og administrativt fastsatte normer for lærernes arbejdstid og tidens anvendelse samt de fastsatte standarder for undervisningens omfang og kvalitet, kan alternative lærerbehov beregnes. Afhængig af de valgte forudsætninger kommer man således frem til et ekstrabehov for lærere i år 1985 på mellem 31.500 og 53.000.

Dette illustrerer, hvorledes de politiske beslutningstageres valg på de omtalte variable er helt afgørende for udviklingen på arbejdsmarkedet inden for estimationsperioden. Over-/underskud er defineret ud fra politisk fastsatte normer. På et område som den offentlige folkeskole er 'behov' fundamentalt et politisk valg.⁷ Derfor er det af afgørende betydning, at forudsætningsvalget ekspliciteres, og alternative beregninger fremlægges.

Man bør næppe være blind for, at manpower-approachen kan virke tiltalende på de politiske beslutningstagere netop på grund af dens (tilsyneladende) afpolitisering af beslutningstagningen. Med "eksakte" tal kan beslutninger legitimeres med tallene fremtrædende som blotte resultater af den økonomiske samfundsmaskines mekaniske funktion. Reelt forbliver beslutningsspørgsmålet naturligvis politisk. Beregninger, hvor alternative resultater fremlægges på grundlag af alternative forudsætninger, specificeret præcist, kan være et godt middel til at understrege dette.

3. PPII- og H-planens prognoseberegninger

H-planen og PPII illustrerer som nævnt en konkret dansk anvendelse af manpower-approachen og understreger såvel de teoretiske som praktiske problemer forbundet med approachen.

Da H-planens gennemgang⁸ i det væsentlige er et opkogt destillat af det af arbejdsgruppen under PPII udarbejdede materiale, vil

7) Dette nævnes da også eksplicit i den danske lærerprognose, De læreruddannedes arbejdsmarked, København, 1978, p. 9.

8) Helhedsplanlægningen af de videregående uddannelser 1974-1987, København, 1974, kap. 7, pp. 75-88 samt den generelle kritik pp. 155-156. Dog inddrages der i H-planen beregninger for alternative studieforløb.

det blive PPII-gruppens arbejde, der i det følgende vil blive behandlet.

PPII-rapporten tager sit udgangspunkt i, at "det ikke kan afvises, at der i de kommende år kan blive tale om betydelige vanskeligheder i tilpasningen mellem udbud og efterspørgsel efter arbejdskraft med langvarig uddannelse".⁹ Samtidig understreges det, at rapporten først og fremmest er en "generel analyse af udviklingstendenser", mens datamaterialets karakter og mere teoretiske problemer umuliggør "en totalprognose for hele befolkningens eller arbejdsstyrkens uddannelsessammensætning".¹⁰

3.1. Fremgangsmåde

Fremgangsmåden i rapporten er kort som følger:

1. Først er arbejdsstyrken forsøgt opgjort på uddannelse, 5-årsaldersgrupper og erhvervssektor. Det er kun uddannelser af over 2 års varighed, med krav om forudgående gymnasial uddannelse, erhvervmæssig oplæring eller lignende, der er behandlet. Uddannelserne er så kategoriserede i fire fagretninger (en samfundsvidenskabelig, en teknisk-naturvidenskabelig, en humanistisk og en biologisk). Alle retninger er herefter grupperet i 'kandidatniveau, og 'mellemniveau'. Der arbejdes med 9 forskellige erhvervssektorer.
2. Det samlede udbud af langvarigt uddannede bestemmes dels af en fremskrivning af bestandsopgørelsen (ud fra en overlevelsestavle, der er en kombination af en demografisk dødstavle og en erhvervs-overlevelsestavle (pension)), dels af den prognosticerede tilgang af erhvervsaktive med langvarig uddannelse (perioden er 1973-1987). Frem til 1977, hvor uddannelsesstrukturen forudsættes at være stort set uændret, er udbuddet bestemt for enkeltuddannelser, mens det frem til 1987 kun er fordelt på 8 grupper (de fire fagretninger og de to afgangsniveauer).

9) PPII, bilag V, Langvarigt uddannede, antal, behov og prognosearbejdets organisation, København, 1974, p. 16.

10) Ibid., p. 17.

3. Efterspørgselssiden er med rapportens egne ord "behandlet forholdsvis summarisk" først og fremmest på grund af "resource- og dataproblemer".¹¹ Beregningerne er foretaget for den offentlige sektor (uddannelse og forskning, forsorgs- og socialvæsen, sygehus- og sundhedsvæsen samt 'øvrige offentlige sektor'), samt for den private sektor (liberale erhverv samt 'øvrige private sektor').

Det følgende vil blive helliget en gennemgang af de respektive trin i beregningerne med en fokusering på de valgte forudsætninger.

3.2. Udbudssiden

3.2.1. Bestandsopgørelsen

Problemerne i forbindelse med bestandsopgørelsen er først og fremmest af datamæssig karakter. Visse uddannelser er således ikke taget med, fordi statistisk materiale ikke har kunnet tilvejebringes (ca. 5.000 personer er hermed 'undsluppet').¹² Metoden med indhentning af oplysninger fra fagorganisationer rummer usikkerheds- og fejlmuligheder på grund af mangelfulde svar, fejlfortolkninger etc. Visse skøn over ikke-oplyste aldersfordelinger har været nødvendige. Optællingen er samtidig sket i personer og ikke i antal arbejdstimer. Det betyder, at for eksempel heltids- og deltidsbeskæftigede tæller ens.

Trods disse åbenbare problemer og fejl må bestandsopgørelsen siges at være den mest 'sikre' del af beregningerne.

3.2.2. Bestandsfremskrivningen

Fremskrivningen af bestanden er mere problematisk. Beregningerne hviler på den forudsætning, at personer med uddannelse på kandidatniveau har samme overlevelseshold som mænd i almindelighed og samme tilbagetrækningshyppigheder som den samlede erhvervsaktive befolkning. Dette er i virkeligheden ikke tilfældet, men dataproblemer nødvendiggjorde den valgte fremgangsmåde.

11) Ibid., p. 19.

12) Ibid., p. 29.

For personer med mellemuddannelse har man for udprægede "kvindedeuddannelser" anvendt en særskilt for kvinder gældende nettooverlevelsestavle samt en særlig kvinde-overlevelsestavle.

Bestandsfremskrivningen hviler således på en forlængelse af fortidige overlevelses- og pensioneringsmønstre. En eventuel kritik må derfor tage sit udgangspunkt her. Vil fremtiden med begrundet formodning opvise meget ændrede dødelighedstavler og erhvervshyppigheder (for eksempel kvinders)? Det kan måske nok blive mindst lige så svært at argumentere for andre overlevelsestabeller som for anvendelsen af de historiske. Men beregningerne hviler under alle omstændigheder på forudsætninger, der ikke er indiskutable.¹³

3.2.3. Studentertilgangen 1973-1987

Udviklingen i tilgangen er beregnet ud fra en opdeling af perioden i to afsnit: a) 1973-77, "Hvor uddannelsesstrukturen i store træk er kendt"¹⁴ og b) 1977-87, hvor to alternativberegninger opstilles.

For perioden 1973-77 anvendes prognosticerede tal for studenter/HF-kuld samt faktiske tal, der så (under forudsætning af fortsat fri adgang til de 'frie' uddannelser og udbygning af de 'spærrede' i henhold til det planlagte) fordeles på de fire hovedområder.

For perioden 1977-87 forudsttes, at tilgangen til de videregående uddannelser enten vil stige til 40% eller 45% af den gennemsnitlige årgang på 74.000. Der regnes med en stort set uændret relativ fordeling på hovedområderne. Dog således at det teknisk-naturvidenskabelige og det biologiske område forudsættes at have samme absolutte tilgang (svarende til 40%-alternativet) uanset beregningsalternativet.

Det afspejles således klart i denne del af rapportens beregninger, at flere udviklingsforløb kan tænkes. To er valgt ud inden for en realistisk ramme. Fordelingen på hovedområderne er ikke nærmere begrundet. Beregningerne synes nærmest at være en forlængelse af fortidige tilstande. Forskellige alternativer savnes her.

13) Tiden siden 1972 har vel vist, at kvindernes erhvervsmønster har ændret sig. De unge bliver i erhverv.

14) PPII, bilag V, op.cit., p. 40.

3.2.4. Kandidatproduktionen

I beregningerne af kandidatproduktionen gøres der den forudsætning, at den eksisterende uddannelsesstruktur vil herske frem til 1977, hvorefter man fra 1978 vil gå over til en centerstruktur for universiteterne med afgang på flere niveauer. Der regnes generelt med 40 pct. afgang på kandidatniveau (5-6 år) og 40 pct. afgang efter 3-4 år, dog ved det biologiske område henholdsvis 55 pct. og 25 pct. (Bemærk de høje gennemførelsesprocenter og korte studietider i forhold til virkeligheden).¹⁵

Frem til 1977 behandles de enkelte uddannelser, mens der derefter regnes på et aggregeret niveau med fire fagområder og to afgangsniveauer, idet "værdien af dimittendprognoser for enkeltuddannelser over en 15-årig periode er meget tvivlsom, ikke mindst når prognoseusikkerheden tages i betragtning".¹⁶ Ved beregningerne kommer man frem til en (i forhold til den øvrige prognoseusikkerhed) ringe forskel på de to alternativer, hvorefter kun 40 pct.-beregningerne behandles.

I en vurdering af kandidatproduktionsberegningerne vil det som nævnt være væsentligt at fæste sig ved de valgte forudsætninger om gennemførelsesprocent og studietider. Dette nævnes som "det væsentligste usikkerhedsmoment" for perioden 1973-77,¹⁷ men giver ikke anledning til alternativberegninger!

For perioden 1977-82 bliver de valgte forudsætninger om forventelig tilgang også af betydning. En del befinder sig allerede i systemet, hvorfor det konkluderes, at "antallet af nye langvarigt uddannede i perioden 1977-82 kan (i hvert fald for de første år af perioden) forudses med en acceptabel sikkerhedsmargin, medens fordelingen af dimittenderne på de fire hovedområder er forbundet med usikkerhed".¹⁸ Men der er til trods herfor ingen alternative beregninger.

For perioden 1982-87 bliver tallene endog meget usikre. Rapporten konkluderer da også: "For perioden 1982-87 antager prognosetalene mere og mere karakter af regneeksempler, idet stort set alle

15) Se for eksempel H-planen, op.cit., p. 49, Tabel 2.

16) PPII, bilag V, op.cit., p. 46.

17) Ibid., p. 41.

18) Ibid., p. 41.

de elementer, der indgår i beregningerne, er behæftet med væsentlig usikkerhed".¹⁹ Mulige økonomiske mekanismer, som faldt i tilgang på grund af beskæftigelsessituation etc., bliver her af betydning, og de stive manpower-beregninger kan vise sig meget fejlagtige.

Usikkerhederne forbundet med kandidatproduktionsberegningerne er tydelige og voksende frem igennem perioden. Rapporten understreger selv flittigt dette. Men konsekvenser i form af alternativberegninger drages ikke.

3.3. Efterspørgselssiden

Efterspørgselssiden er betydelig mere problematisk end udbudssiden. Som det siges i rapporten: "På efterspørgselssiden er materialet dels endnu mere sparsomt, dels i en sådan form, at det er vanskeligt at anvende til det her omhandlede formål".²⁰

For perioden 1973-77 "vil usikkerheden ved prognosticeringen af efterspørgslen være større end af udbuddet".²¹

For perioden 1977-82 "er opgørelsen på efterspørgselssiden forbundet med meget væsentlige usikkerhedsmomenter" blandt andet "fordi den meget komplicerede tilpasningsmekanisme mellem udbud og efterspørgsel nu har fået tid til at gøre sig gældende".²²

For perioden 1982-87 "antager prognosetallene mere og mere karakter af regneeksempler. Tilpasningsmekanismen kan gøre sig gældende med fuld styrke, f.eks. i henseende til substitution i alle dette begrebs aspekter".²³

Problemerne forårsaget af manpower-modellens fundamentalt stive karakter (i form af de faste tekniske koefficienter, jvf. afsnit 2 ovenfor) kan vist næppe illustreres bedre!

3.3.1. Efterspørgsel fra offentlig sektor

Efterspørgselsberegningerne er her delt op i fire trin:

19) Ibid., p. 41.

20) Ibid., p. 97.

21) Ibid., p. 51.

22) Ibid., p. 51.

23) Ibid., p. 51.

a) Uddannelse og forskning: Lærerbehovet (1.-12. skoleår) er beregnet i princippet som gennemgået i forbindelse med den norske folkeskolelærerprognose, jvf. afsnit 2. To alternative resultater, byggende på henholdsvis en 'minimumsmodel' og en 'standardforbedringsmodel', gennemføres. Resultatet for 1987 giver et lærerbehov på mellem 62.850 og 83.600, alt efter valg af beregningsforudsætninger. I begge tilfælde er der imidlertid tale om en betydelig lavere beregnet efterspørgsel end det beregnede udbud. Lærerbehovet ved de videregående uddannelser beregnes ud fra de tidligere nævnte forudsætninger om studentertilgang, studiestruktur m.v. Bestemte relationer mellem lærer-/elev-tal er antaget. Med ændring i disse forudsætninger vil lærerbehovet ændres tilsvarende. Der er regnet med en årlig vækst på knap 3 pct. i den offentlige forskning, der ikke er integreret med uddannelse (samme skøn for den private forskning).

b) Forsorgs- og socialvæsen: Her er beregningerne foretaget på grundlag af den sociale uddannelseskommissions skøn over personalebehovet samt skøn over personalets uddannelsesmæssige fordeling.

c) Sygehus- og sundhedsvæsen: Her er beregningerne dels foretaget på grundlag af forudsætninger om fremtidig sygehusudbygningspolitik og behandlingsvirksomhed i praksissektoren, dels på fremskrivning af hidtidige udviklingstendenser på apotek- og tandlægeområdet, og dels på grundlag af en fastsat norm med 1.500 indbyggere pr. læge.

d) Den offentlige sektor i øvrigt: På baggrund af budgetoverslag er der skønnet over behovet for statsansatte med langvarig uddannelse frem til 1976. Der er ikke nogen specificering af uddannelsernes art. Kommunernes og amtskommunernes behov er der ikke skønnet over, og generelt "har det ikke været muligt at bedømme udviklingen for blandt andet fritids- og ungdomsundervisningen, videre- og efteruddannelse, personer med en mellemuddannelse inden for sygehusvæsenet, den kommunale og amtskommunale centralforvaltning og den offentlige erhvervsvirksomhed".²⁴ Altså ikke nogen særlig imponerende eller præcis efterspørgselsberegning!

24) Ibid., p. 77.

3.3.2. Efterspørgsel fra privat sektor

Denne er opdelt i to sektorer:

a) De liberale erhverv: Beregningerne her er foretaget af en række organisationer under AC. Faktorer af betydning for efterspørgslens udvikling omtales i rapporten: "Stadig mere kompliceret lovgivning, øgede offentlige kontrolkrav, koncentrationstendenser i erhvervslivet".²⁵ Men hvilket grundlag, beregningerne præcist måtte hvile på, fremgår ikke af rapporten.

b) Den øvrige private sektor: Generelle udviklingstendenser som den relative vækst i funktionærtallet, større behov for teknisk vejledning, koncentration i retning af større virksomheder etc. omtales og vurderes til antageligt at ville medføre en større efterspørgsel efter langvarigt uddannede. Men: "Det har ikke været muligt at kvantificere efterspørgslen fra det øvrige private arbejdsmarked efter langvarigt uddannede".²⁶ Klarere kan det vel næppe siges.

3.3.3. Konsekvensberegninger

På baggrund af de store beregningsproblemer er det karakteristisk, at rapporten munder ud i to meget summariske konsekvensberegninger, hvor de langvarigt uddannede slås sammen i ét bundt.

Alternativ 1: Med en fordeling af de langvarigt uddannede på offentlig og privat sektor som i 1972 vil fuld beskæftigelse implicere en stigning i det offentlige og privates anvendelse af langvarigt uddannede på godt 6 pct. p.a. (det offentliges samlede behov var beregnet til en årlig vækst på 2-3 pct. i perioden 1977-87).

Alternativ 2: Med en fastholdt procent af langvarigt uddannede i den offentlige sektor (26 pct. som i 1972/ vil fuld beskæftigelse implicere, at den private sektor skal øge sit forbrug af langvarigt uddannede med 14 pct. p.a. i 1972-77 og 11 3/4 pct. p.a. i perioden 1977-87.

Herefter konkluderes der: "Begge de valgte konsekvensberegninger indebærer altså en væsentlig stigning i det offentliges og privates

25) Ibid., p. 81.

26) Ibid., p. 83.

forbrug af langvarigt uddannede, såfremt forudsætningerne om fuld beskæftigelse for langvarigt uddannede skal opretholdes, og det er derfor sandsynligt, at der i perioder kan opstå betydelig uligevægt mellem udbud og efterspørgsel".²⁷

3.4. Konklusion og virkeligheden anno 1979

Efter denne gennemgang af trinene i PPII-beregningerne skulle det gerne stå klart, i hvor høj grad valgte forudsætninger, skøn og manglende datamateriale og hele manpower-approachens stive, tekniske karakter får betydning for beregningernes udfald og prognostiske værdi.

I PPII-beregningerne er særlig efterspørgselssiden tydeligvis svagt behandlet. Men også udbudssiden lader en del tilbage at ønske, for eksempel med hensyn til opstilling af alternative forudsætninger.

Det er vigtigt at holde fast, at forudsætningerne i høj grad er udtryk for en politisk prioritering, hvad rapportens forfattere da også nævner.²⁸

En prognose for fremtidig arbejdskraftbehov og -udbud bliver nødvendigvis meget kompliceret og usikker, ikke mindst når tidsperioden er så lang som tilfældet er med hensyn til de videregående uddannelser. PPII-beregningerne illustrerer til fulde dette. Sammenholder man et par af de valgte helt centrale beregningsforudsætninger i PPII- og H-planen med virkeligheden anno 1979, kommer det yderligere for en dag:

På udbudssiden kan man således hæfte sig ved, at en helt central forudsætning som overgangen til en centerstruktur ved universiteterne med afgang på flere niveauer og de hermed forbundne høje gennemførelsesprocenter og korte studietider ikke er realiseret. Dette får klare konsekvenser for omfanget af udbuddet af langvarigt uddannede.

Den tilgrundliggende studenter/HF-prognose har vist sig at stå i et skærende misforhold til den faktiske udvikling siden 1974. Hvor PPII kalkulerer med godt 30 pct. af en årgang sidst i 1970'erne,

27) Ibid., p. 87.

28) Ibid., p. 21.

tegner der sig for det kommende skoleår 1979/80 procentsatser på 40-50 og i visse områder op til 70 pct. af en ungdomsårgang.²⁹ Der er sket en nærmest eksplosiv vækst i søgningen til gymnasiet/HF - en vækst, der uundgåeligt vil få konsekvenser for såvel form som indhold for denne del af uddannelsessystemet og for de videregående uddannelser. En række uddannelser, der formelt forudsætter 9-10 års skolegang, bliver reelt indplaceret efter det 12.-13. skoleår. Den studenterrestgruppe, der ikke optages ved de videregående uddannelser, blandt andet i kraft af den adgangsbegrænsning, der iværksættes efter det 12.-13. skoleår, kan sætte sig på de uddannelsespladser, som bare for et årti siden var forbeholdt folkeskolens realister.³⁰ På denne måde rykker uddannelserne op i systemet, uafhængigt af de formelle prospekters forskrifter, og tendenserne til voksende gymnasie/HF-frekvens forstærker sig selv.

På efterspørgselssiden er der en tæt sammenhæng mellem efterspørgslen efter universitetsuddannede humanister, mat.-fys.'ere og nat.-geo.'ere³¹ og gymnasie/HF-frekvensen. Det eklatante fejlskud på gymnasie/HF-frekvensen får dermed også umiddelbar og kraftig virkning for holdbarheden af efterspørgselsprognosen for de langvarigt uddannede.

Generelt kan der være god grund til at være på vagt over for den brug, der fra forskellig side gøres af beregninger som de foretagne i PPII- og H-planen. Der synes at være en tendens til at fæstne sig ved de 'eksakte' tal, der kommer ud af beregningerne, medens de mange og tit tvivlsomme og arbitrære forudsætninger, der er gjort undervejs, går i glemmebogen. Beregningernes værdi som middel til at legitimere rent politiske beslutninger, synes åbenbar.

På denne baggrund må det siges at være på sin plads med et citat fra Edmund Burke:

"The age of chivalry is gone. That of sophisters, economists, and calculators has succeeded".

29) Tal fra Leo Bresson, Ungdomsuddannelse for livet, Politikens Kronik, tirsdag 12. juni 1979.

30) Dette sker da også rent faktisk i rigt mål. Notat vedrørende gentagelse af klassetrin i de fortsatte uddannelser, Administrationsdepartementet, januar 1979, illustrerer dette indgående.

31) PPII, bilag V, op.cit., arbejder således med forudsætninger, hvorefter 78 pct. af humanisterne og 62 pct. af mat.-fys.'ere og nat.-geo.'ere finder beskæftigelse i undervisningen i det 10-12. skoleår (p. 57).